

Enkele hardnekkige misverstanden over de beuken in het Zoniënwood

Kris Vandekerkhove

Over de beuken en de oude beukenkathedralen in het Zoniënwood bestaan een aantal stellingen die van de ene auteur op de andere worden doorgegeven, zonder er bij stil te staan of ze wel juist zijn... tot je plots wordt geconfronteerd met nieuwe informatie die deze stellingen op de helling zet. Bij ons onderzoek in het kader van de heropmetingen in het bosreservaat van Kersselaerspleyn zijn we zo op een aantal zekerheden uitgekomen die bij nader inzien toch niet zo zeker zijn.

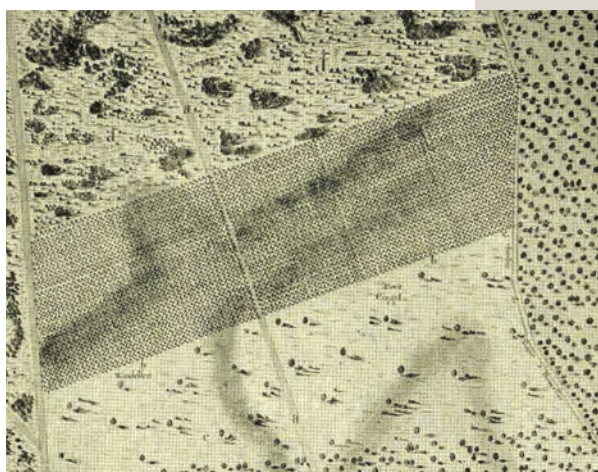
De dominantie van beuk in Zoniën is iets van de laatste 2 eeuwen

Het verhaal is welbekend : vroeger was het Zoniënwood een gemengd bos dat via een systeem van grote kaalslagstroken (zogenaamde Tire-et-aire) werd gekapt. Aan het einde van de 18de eeuw was het bos door overexploitatie gedegradeerd en waren er plannen voor een grootschalige heraanplant. Daarvoor werd een Oostenrijkse tuinarchitect aangetrokken (Zinner) die, dik tegen de zin van de toenmalige woudmeester de l'Escaille, koos voor een planmatige volplanting met beuk. Sindsdien is het bos sterk gedomineerd door beuk.

De versie die door Sander Pierron wordt beschreven (zie ook elders in dit nummer) is toch wat genuanceerder dan dat. Pierron doorworstelde een groot aantal historische documenten in het rijksarchief, en kwam tot de conclusie dat de l'Escaille en Zinner eigenlijk niet zo sterk van visie verschilden : beide kozen voor aanplanting met kwekerijmateriaal (opgekweekt van lokaal zaad trouwens), en dit voor $\frac{3}{4}$ met beuk en voor $\frac{1}{4}$ met eik en haagbeuk, waarbij deze laatste twee soorten voorbestemd waren voor de betere standplaatsen.

Het enige waar Zinner en de l'Escaille verschilden van mening was over het feit of bij de aanplanting de weinige bomen en boomgroepjes die er nog stonden moesten worden gespaard, en de jonge aanplant al dan niet op rijtjes moest gebeuren. Zinner koos voor de rationele *tabula rasa* benadering en won zoals gekend het pleit. Maar eigenlijk was heel de discussie vooral een machtsstrijd tussen het oude establishment en de nieuwe zakelijkheid.

Hoe dan ook, beide mannen kozen resoluut voor beuk, niet omdat dat toen de mode was, maar omdat deze boomsoort al sinds mensenheugenis het bos had gedomineerd en daarbij zeer goede opbrengsten had gegenereerd. Het kapsysteem met kapcycli van 80-100 jaar, met behoud van overstaanders (vooral van beuk en

Boven: beuken domineren al eeuwenlang het bosbeeld in het Zoniënwood, zeker op de leemplateaus.

Onder: een kaartje van de systematische aanplantingen van beuk (maar ook van eik) onder impuls van Zinner.

eik), werkte alleszins in het voordeel van de beuken : indien voldoende verjonging optreedt zal beuk immers alle andere soorten al na enkele decennia weggeconcurreren hebben. Een expliciet bewijs van deze dominantie vinden we in een document uit 1625. Een 'verlichte geest' in de entourage van Albrecht en Isabella had uitgerekend dat de opbrengst van het bos sterk kon toenemen als men afstapte van de kapcycli van 80 jaar, en die terugbracht tot een hakhoutcyclus van 25 jaar. De bosbeheerders repliceerden met een uitgebreide nota waarin werd toegelicht waarom dat een zeer slecht idee was. Ze schrijven 'het bos bestaat vooral uit beuken, een soort die zich niet leent tot hakhoutbeheer, en die hier tot zeer goede opbrengsten heeft geleid. Wij pleiten er dan ook voor om de huidige kapcycli te behouden, zodat het bos nu en in de toekomst zijn hoge opbrengst kan blijven genereren'. Op basis van vroegere opbrengsten konden ze aantonen dat de opbrengst per ha met het huidige systeem ruim vier keer hoger lag dan wanneer omgezet in hakhoutbos. Een argument dat ook de aartshertogen kon overtuigen. Uit deze correspondentie bleek trouwens dat het bos ook een groot aantal zware beuken produceerde (de overstaanders in het Tire-et-aire systeem die twee of drie cycli van 80 jaar doormaakten), waar veel vraag naar was voor allerlei toepassingen (constructies, wagenmakerij, zelfs affuiten voor zware kanonnen).

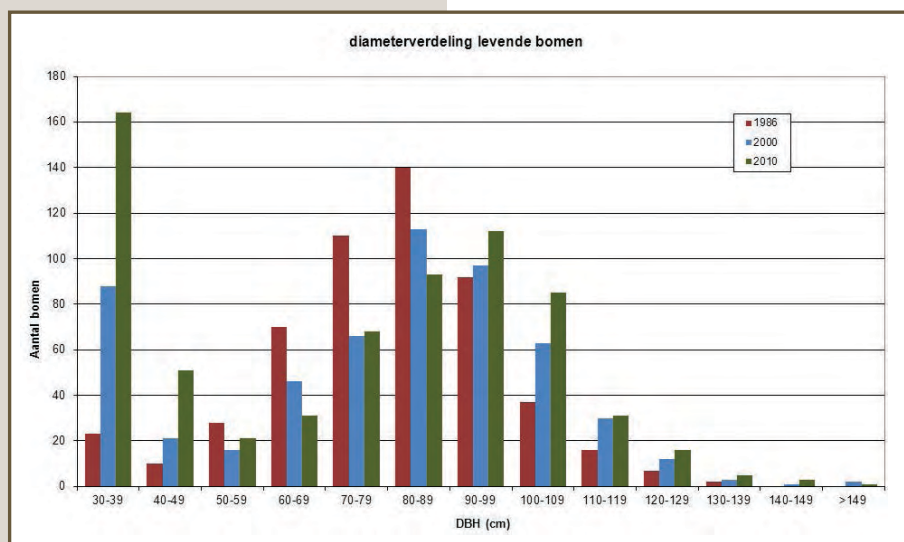
Toegegeven, de bosbestanden van toen zullen ongetwijfeld een stuk meer gemengd geweest zijn dan nu, zeker in de fase kort na de kapping, maar beuken zijn er altijd de dominante en kenmerkende boomsoort geweest, al zeker vanaf de Bourgondische periode, toen het tire-et-aire-systeem en de kapcycli werden ontwikkeld.

Die beuken van meer dan 200 jaar zijn aan het eind van hun Latijn

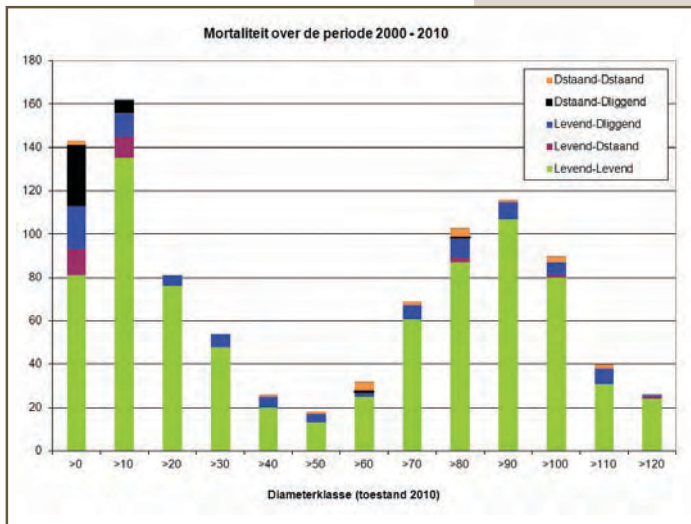
Tot voor kort werd aangenomen dat beuken in bosverband gemiddeld zo'n 200 tot 250 jaar oud kunnen worden. Dan kun je verwachten dat in bestanden die deze leeftijd benaderen massale sterfte gaat optreden.

De kernzone van het bosreservaat bestaat grotendeels uit een bosbestand dat nog door Zinner werd aangeplant in 1775, ondertussen dus ruim 235 jaar oud. Hoog tijd dus om er het bijltje bij neer te leggen. Maar dat is buiten die krasse knarren gerekend. Toegegeven, bij de grote stormen van 1990 zijn er een behoorlijk aantal (zowat 10% van de populatie) tegen de grond gegaan, maar sindsdien gaat het er op het eerste gezicht behoorlijk goed mee.

Omdat we de bomen in de kernvlakte ruimtelijk in detail hebben ingemeten is het mogelijk om ze individueel op te volgen, niet alleen de oude bomen, maar ook de 30 tot 60 jaar oude bomen in de verjongingsgroepen. Op basis van de tienjaarlijkse hermeting is het dan mogelijk om de sterftestatistiek bij te houden en bij de nog levende bomen ook de omtrekaangroei te bepalen.

De evolutie van de diameterverdeling voor de bomen groter dan 30 cm DBH over de drie meetcampagnes : 1986, 2000 en 2010.

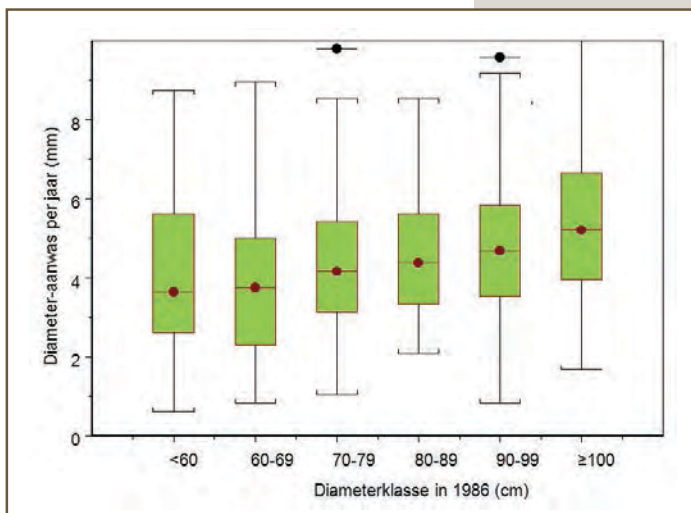

Vergelijking van de 'toestand' van de bomen (levend/dood, staand/liggend) in 2010 en in 2000. Groen: bomen die zowel in 2000 als 2010 nog levend waren; blauw: bomen die sinds 2000 door windval zijn afgestorven; enz...

Voor de volledige boompopulatie van de kernvlakte (alle bomen met diameter >30 cm) bedraagt de gemiddelde sterfte 1,05% per jaar. Dat is een normaal cijfer: de literatuur vermeldt voor natuurlijke, onbeheerde bossen in periodes zonder grote calamiteiten een jaarlijkse mortaliteit van 0,7 tot 1,4%. Bekijken we enkel de oude bomen, aangeplant in 1775, dan merken we dat de mortaliteit daar niet hoger is dan voor de totaalpopulatie, integendeel zelfs wat lager ligt (0,9%).

Ook uit de omtrekaanwas van deze oude populatie zijn geen tekenen van verminderde viriliteit af te leiden, integendeel. Gemiddeld maken de bomen die in 1986 al meer dan 80 cm dik waren (dus duidelijk deel uitmaken van de aanplant uit 1775) nog steeds een jaarlijkse diameteraanwas van ruim 4 mm per jaar. Dat geeft de jongere generatie duidelijk het nakijken.

Meer nog: als we de gerealiseerde diameteraanwas per jaar over de laatste 24 jaar vergelijken met die in de periode van 210 jaar ervoor, dan blijken de oude beuken over die laatste 24 jaar gemiddeld sneller gegroeid te zijn dan voorheen, en dat geldt ook voor de bomen die in 1986 al meer dan een meter dik waren!

De gemiddelde jaarlijkse diameteraanwas over de laatste 24 jaar bedraagt om en bij de 4 mm per jaar. De dikste bomen vertonen de hoogste diktegroei.

De oudjes zijn dus duidelijk nog niet op hun retour, en niet van plan om massaal het loodje te gaan leggen. Het totale bestand maakte de afgelopen 10 jaar trouwens nog een grondvlakaanwas van 28,2 naar 31,7 m²/ha, van een aftakelingsfase is hier dus zeker nog geen spoor te bekennen. Hoe oud ze dan wel kunnen worden is moeilijk te zeggen: 250 jaar zal duidelijk geen probleem zijn, en hier en daar staan in het bos nog oude overstaanders van het tire-et-aire-systeem die zeker ruim 300 jaar oud zijn, en er nog steeds zeer vitaal uitzien...

Die oude beukenbestanden in Zoniën kunnen dus nog een tijd langer meegaan dan algemeen gedacht.

De oudste beuken in het bosreservaat zijn vermoedelijk zo'n 300 jaar oud, en vaak ook nog in goede doen. Hier een klepper van 157 cm diameter.

